

تبیین بحران کرونا ویروس (کوید-۱۹) بر اساس نظریه ضداطلاعات: بیان دیدگاه

Explanation of the Coronavirus (COVID-19) Crisis Based on Disinformation Theory: A commentary

حسن اشرفی ریزی*^۱، زهرا کاظم پور^۲

نامه به سردبیر

وقوع حوادث می تواند باعث ایجاد بحران در یک کشور شود. جنگ، سیل، زلزله، حملات تروریستی و حتی بیماری های واگیردار نمونه هایی از این بحران ها هستند. [۱] شروع کرونا ویروس (کوید-۱۹) در اواخر سال ۲۰۱۹ در چین و شیوع گسترده آن در سایر کشورها مصداق یک بحران به معنای واقعی است که کمتر تاریخ چنین پدیده ای در این ابعاد ثبت کرده است. [۲] تاکنون هیچ واکسن یا داروی ضدویروسی موفقیت آمیزی برای عفونت های کرونا ویروس از نظر بالینی تأیید نشده است. بنابراین پیشگیری و کنترل عفونت و رعایت اصول بهداشتی توسط عموم مردم در اولویت است. [۳] در ضمن باید توجه داشت که رعایت اصول بهداشتی توسط عموم مردم، یکی از راه های عمده کنترل این ویروس است. وجه دیگر این ویروس، اثرات مخرب آن بر حوزه اطلاعات یعنی تولید و اشاعه شبه اطلاعات (Misinformation)، ضداطلاعات (Disinformation) و اطلاعات متناقض (Contradictory Information) به طور گسترده در کشورهای مختلف جهان است. از آنجایی که تولید و اشاعه اطلاعات صحیح از ضروریات کنترل این بیماری است، کنترل اطلاعات ذکر شده به ویژه «ضداطلاعات» نیز دارای اهمیت زیادی است چون ضداطلاعات، اطلاعات غیر معتبری است که باهدف کسب منفعت، تولید و انتشار می یابند. [۴] علی محمدی و اسپندی نیز بر اهمیت اطلاعات دقیق و صحیح در جهت برنامه ریزی های کنترل این ویروس در جامعه تأکید می کنند. [۵] در این مقاله نویسندگان به دلایل انتشار ضداطلاعات در بحران کرونا پرداخته و راه حل های پیشنهادی را ارائه می دهند. در واقع، ویژگی های خاص این ویروس، خود عامل تولید و اشاعه گسترده ضداطلاعات و به تبع آن منفعت طلبی گروهی از افراد یا گروه ها در جوامع مختلف شده است. در عین حال جدای از ایجاد بی نظمی در ساختار اقتصادی، اجتماعی و سیاسی کشور، باعث سردرگمی عموم مردم در شناسایی اطلاعات معتبر از غیر معتبر شده و با افزایش ضداطلاعات در جامعه زمینه برای ظهور بی اعتمادی مردم نسبت به مسئولین کشور و نیز افزایش قانون گریزی عموم مردم را ایجاد می کند.

۱. استاد، مرکز تحقیقات فناوری اطلاعات در امور سلامت، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران؛ نویسنده مسئول،

hassanashrafi@mng.mui.ac.ir

۲. استادیار، دانشکده رسانه، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران، Zahrakazempour00@gmail.com

ضداطلاعات و دلایل انتشار آن

از ویژگی‌های یک جامعه سالم، ترجیح منافع جامعه بر منافع فردی است. برخی از افراد یا گروه‌ها در شرایط بحران کرونا ویروس به جای منافع جامعه، منافع خود یا گروه خود را برگزیدند و اقدام به تولید ضداطلاعات کردند. این منافع که منجر به تولید ضداطلاعات شدند عبارت‌اند از:

۱. تأمین حداکثر منافع اقتصادی: در بحران کرونا ویروس برخی افراد و بنگاه‌های اقتصادی اقدام به تولید و اشاعه ضداطلاعات می‌کنند تا بتوانند حداکثر منافع اقتصادی را داشته باشند. این منافع در زمینه افزایش فروش، حذف یا کاهش قدرت رقیب، فروش محصولات کم کیفیت و بی کیفیت، تبلیغ و برجسته‌سازی برند، کم فروشی و... بود. راه رسیدن به این منافع تبلیغات گسترده کالاهای بی کیفیت در فضای رسانه‌های اجتماعی، اعلام تخفیف‌های کاذب، رساندن کالا به مشتری در سریع‌ترین زمان ممکن و... بود. در واقع ضداطلاعات، گاهی در همان تبلیغات نهفته است؛ چراکه کالای کم کیفیت به جای کالای با کیفیت عرضه شده است. از آنجایی که این افراد و بنگاه باهدف منفعت اقتصادی در شرایط بحران عمدتاً تبلیغ کاذب و غیرواقعی انجام داده‌اند، نوع تبلیغات آن‌ها، ضداطلاعات محسوب می‌شود.

۲. تأمین منافع سیاسی: در بحران کرونا ویروس، گاهی جناح‌های سیاسی البته تقریباً در همه کشورها، فرصت را غنیمت شمرده و اقدام به تسویه حساب شخصی و گروهی کردند. در واقع، کوچک‌ترین خطاهای افراد و گروه‌ها، برجسته‌سازی شد و گاهی نیز دروغ‌هایی به همدیگر نسبت داده شد. آن‌ها با استفاده از همه امکانات رسانه‌ای، اقتصادی، حزبی و نیز فضای ملتهب ناشی از بحران اقدام به تضعیف جناح رقیب، ناکارآمدی دولت فعلی، برجسته‌سازی خود و یا حزب مقابل کردند. در عین حال، فضای بی‌اعتمادی بین دولت و مردم و نیز سواد اطلاعاتی و سواد رسانه‌ای پایین مردم نیز زمینه‌ساز و حتی تشدیدکننده این بحران و اثرگذاری بیشتر ضداطلاعات می‌شود.

۳. تأمین منافع اجتماعی: گاهی نیز افراد در بحران‌ها به دنبال کسب شهرت یا احترام اجتماعی هستند، لذا به مناسبت‌های مختلف اقدام به اظهار نظر و اقناع مخاطبان می‌کنند. حذف رقیب علمی، دیده شدن بیشتر، کسب شهرت و احترام و نیز افزایش تعداد آثار علمی بی کیفیت از جمله منافع اجتماعی گروه‌های تحصیل کرده در زمان بحران کرونا ویروس بود. هم اظهار نظرها و هم تولیدات علمی آن‌ها، ضداطلاعات محسوب می‌شود؛ چراکه تولید و اشاعه دهنده اطلاعات نادرست به‌طور عمدی می‌باشند.

۴. تأمین منافع فردی: گاهی مردم عادی نیز تحت تأثیر شرایط بحران با حضور در رسانه‌های اجتماعی خانوادگی مانند تلگرام، واتس آپ و غیره و اظهار نظر و ارائه اطلاعات غیر موثق اقدام به تولید و اشاعه ضداطلاعات می‌کنند. این نوع اطلاعات نادرست بلافاصله توسط افراد در گروه‌ها و شبکه‌های اجتماعی دیگر قرار می‌گیرد، بدون اینکه مبنای علمی و درستی داشته باشد. برای مثال فردی عمدتاً پیامی را به اشتراک می‌گذارد که «کالاهای اساسی کم شده است»، لذا مردم بلافاصله فروشگاه‌ها را خالی می‌کنند. گاهی نیز علیرغم وقوف به اثرات این رفتار، جهت سرگرمی و دیده شدن اقدام به اشتراک ضداطلاعات بین مردم می‌کنند. هر دو رفتار، رفتار تولید و اشتراک ضداطلاعات است.

۵. تأمین منافع مغرضانه: گاهی برخی افراد از داخل آن کشور و نیز خارج از آن کشور اهدافی فراتر از منافع پیش گفت دارند، هدف آن‌ها زوال، ابراز دشمنی و نیز کاهش اقتدار یک کشور یا دولت است. این افراد به کمک رسانه‌های قدرتمند و پشتوانه مالی و سیاسی فراوان اقدام به شایعه‌سازی، دروغ‌پردازی و تهمت زنی به سایر کشورها یا کشور هدف می‌کنند. در واقع نوع گفتار و اخبار و سخنرانی‌های آن‌ها، مصداق کامل ضداطلاعات محسوب می‌شود. برای مثال در بحران اخیر، برخی رسانه‌ها یا آمار فوت‌شدگان، بستری‌ها و ترخیصی‌ها را به نادرستی اعلام می‌کردند و گزارش‌های

نادرستی از کمبود دارو، اقلام بهداشتی و غیره منتشر می‌کردند. اثرات این نوع ضداطلاعات، گاهی غیرقابل کنترل برای دولت‌ها می‌شود و اقدامات مناسب دولت‌ها برای تأمین سلامت مردم خدشه‌دار می‌شود.

در مدیریت بحران، نهادهای سیاست‌گذاری و اجرایی و نیز عموم مردم باید در راستای یک هدف مشخص حرکت کنند. مدیریت بحران باید در یک چارچوب علمی طراحی و اجرا شود تا بتواند پاسخگوی سریع و دقیق بحران را داشته باشد. آنچه پیوند بین نهادهای مختلف و نیز عموم مردم را ایجاد می‌کند، تبادل اطلاعات دقیق و شفاف بین آنها است. عدم شفافیت دولت نسبت به مردم خود زمینه‌ساز تولید ضداطلاعات، بی‌اعتمادی و درنهایت سرپیچی مردم از قوانین می‌شود. تولید و اشاعه ضداطلاعات در سطح گسترده، فضای جامعه را تبدیل به باتلاق اطلاعات (Information Swamp or Information Marsh) می‌کند که برون‌رفت از آن گاهی دشوار و حتی غیرممکن است. در واقع باتلاق اطلاعات، فضای جامعه در شرایط بحران است که در آن حجم اطلاعات نادرست بسیار بیشتر از اطلاعات معتبر است. لذا برنامه‌ریزی دقیق و کنترل آن از مسائل بسیار مهم برای دولت‌ها است. افزایش اعتماد بین مردم و مسئولان جامعه، افزایش استفاده از متخصصان در ساختار سیاست‌گذاری و اجرایی، کنترل و نظارت بیشتر بر رسانه‌ها، آموزش سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی به مردم در راستای تشخیص اطلاعات معتبر از غیر معتبر، پاسخ سریع و خردمندانه مسئولان به انتقادهای مطرح‌شده از طرف مردم، همدردی و همدلی مسئولان با مردم در برخورد با آسیب دیدگان بحران، ارتقا سطح اقتصادی مردم و نیز اطلاع‌رسانی دقیق و به‌موقع و نیز وحدت فرماندهی در اطلاع‌رسانی دولت به مردم از جمله راهکارهایی است که می‌تواند از بروز ضداطلاعات و شیوع گسترده آن و افتادن مردم در باتلاق اطلاعات غیر معتبر جلوگیری نماید. این بحران اولین و آخرین بحران برای کشورها نخواهد بود، لذا همه کشورها باید از این بحران تجربه کسب کنند و بسترهای تولید و اشاعه ضداطلاعات را کاهش دهند. نویسندگان این مقاله توصیه می‌کنند که سایر پژوهشگران ضمن بررسی دقیق‌تر ابعاد ضداطلاعات و گرفتار شدن مردم در باتلاق اطلاعات، به اثرات مخرب این پدیده‌ها بر کیفیت زندگی افراد، تشدید بحران، جنگ روانی و... بیشتر بپردازند.

تضاد منافع: نویسندگان اظهار داشتند که تضاد منافی وجود ندارد.

تشکر و قدردانی: بدین وسیله از کارکنان دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان نهایت تشکر و قدردانی به عمل می‌آید.

• وصول مقاله: ۹۸/۱۱/۰۲ اصلاح نهایی: ۹۸/۱۲/۱۲ پذیرش نهایی: ۹۸/۱۲/۲۶

References

1. Eslamian J, Hossaini H, Rastegari A, Ziaei A, Golchin M, Yazdani M. Preparing nurses for disaster management. Isfahan: Emamolmontazar; 2008.
2. Ashrafi-rizi H, Kazempour Z. Information Typology in Coronavirus (COVID-19) Crisis; a Commentary. Arch Acad Emerg Med. 2020;8(1):19.
3. Farnoosh G, Alishiri G, Zijoud SRH, Dorostkar R, Farahani AJ. Understanding the 2019-novel Coronavirus (2019-nCoV) and Coronavirus Disease (COVID-19) Based on Available Evidence-A Narrative Review. J Mil Med. 2020;22(1):1-11.
4. Keshavarz H. Information Seeking: from information needs to information credibility. Tehran: Ketabdar Publishing; 2015.
5. Alimohamadi Y, Sepandi M. Basic Reproduction Number: An important Indicator for the Future of the COVID-19 Epidemic in Iran. J Mil Med. 2020;22(1):96-7.